

Auschwitz-Birkenau – Miejsce Pamięci i Muzeum

Historia

Auschwitz-Birkenau, największy pod względem liczby ofiar nazistowski obóz koncentracyjny oraz obóz zagłady. Obóz macierzysty [Stammlager], pierwotnie przeznaczony dla polskich więźniów politycznych, został utworzony latem 1940 r. na przedmieściach okupowanego przez Niemców i bezpośrednio włączonego do terytorium Rzeszy Oświęcimia [niem. Auschwitz]. Po agresji Niemiec na ZSRR w czerwcu 1941 r. do obozu trafili jeńcy radzieccy. Z czasem Niemcy zaczęli wysyłać do Auschwitz więźniów z innych krajów okupowanej Europy. Jesienią 1941 r. przystąpiono do rozbudowy obozu. W miejscu dawnej wsi Brzezinka powstał obóz Auschwitz II-Birkenau. W skład kompleksu obozowego Auschwitz-Birkenau wchodziło również ponad czterdzieści podobozów.

W Auschwitz-Birkenau i jego podobozach zostało zarejestrowanych w sumie ok. 400 tys. osób. Ponad połowa z nich zginęła na skutek złych warunków bytowania, brutalnego traktowania, wycieńczenia pracą, głodu, epidemii, zbrodniczych eksperymentów medycznych oraz egzekucji. Więźniowie dzieleni byli na różne kategorie według narodowości oraz przyczyn zesłania do obozu. Zależnie od kategorii, do której zostali zaliczeni, spotykali się oni często z odmiennym traktowaniem i mieli w związku z tym różne szanse przeżycia.

Od 1942 r. obóz w Birkenau zaczął równocześnie pełnić funkcję ośrodka zagłady europejskich Żydów. Większość przybyłych w transportach ludzi nie było nawet rejestrowanych, lecz prosto z rampy kolejowej kierowano ich do komór gazowych, gdzie uśmiercano za pomocą cyklonu B.

Szacuje się, że obóz Auschwitz-Birkenau pochłonął w sumie około **1,1 mln ofiar**: mężczyzn, kobiet i dzieci. 90 procent zamordowanych stanowili Żydzi z niemal wszystkich krajów Europy [np. latem 1944 r. do Birkenau deportowano około **438 tys.** Żydów węgierskich]. Kolejną co do liczby ofiar grupę stanowili Polacy [**70-75 tys.**], następnie Sinti i Roma [**21 tys.**] oraz radzieccy jeńcy wojenni [**15 tys.**]. W Auschwitz ginęli też przedstawiciele innych narodowości, w tym Niemcy oraz Austriacy.

W obozie macierzystym Auschwitz działały liczne organizacje ruchu oporu. Jedną z pierwszych był Związek Organizacji Wojskowej powstały jeszcze jesienią 1940 r. z inicjatywy por. Witolda Pileckiego, który specjalnie w tym celu dał się złapać i zesłać do obozu. ZOW utrzymywał kontakty z Polskim Państwem Podziemnym. W późniejszym okresie powstała również, zdominowana przez komunistów i socjaldemokratów, międzynarodowa organizacja ruchu oporu pod nazwą Grupa Bojowa Oświęcim. Do zadań konspiracji obozowej należała samopomoc więźniarska oraz przekazywanie na zewnątrz informacji o dokonywanych w Auschwitz zbrodniach. Przygotowywano też powstanie zbrojne, planu tego jednak nigdy nie zrealizowano. 7 października 1944 r. doszło do długo przygotowywanego buntu w Sonderkommando. SK składało się wyłącznie z więźniów Żydów zatrudnianych do obsługi krematoriów i komór gazowych. Co pewien czas członków SK mordowano jako niewygodnych świadków i zastępowano ich nowo przybyłymi więźniami. W obliczu śmierci więźniowie z SK postanowili się bronić, wysadzili w powietrze jedno z krematoriów i podjęli próbę ucieczki. Wszyscy zostali schwytni i zamordowani.

Obóz został oswobodzony przez Armię Czerwoną 27 stycznia 1945 r. Większość więźniów nie doczekała jednak wyzwolenia. Na początku 1945 r. zostali oni wysłani do innych, położonych bardziej na zachód, obozów koncentracyjnych. Pędzono ich piechotą. Ewakuacja pochłonęła wiele istnień ludzkich, stąd przyjęło się mówić o „marszach śmierci”. Były komendant obozu, Rudolf Höss został w 1947 r. skazany przez polski Najwyższy Trybunał Narodowy na śmierć. Wyrok wykonano na terenie obozu Auschwitz.

Zofia Wóycicka

Pamięć

W okresie powojennym wokół Oświęcimia dochodziło do licznych konfliktów dotyczących upamiętnienia ofiar obozu. Dla wielu Polaków Auschwitz był przede wszystkim miejscem polskiej martyrologii, podczas gdy dla Żydów oraz reszty świata stał się on z czasem synonimem Holocaustu. Zamieszanie powiększała podawana oficjalnie przez Muzeum Oświęcimskie, a odwołująca się do ustaleń sowieckiej komisji śledczej działającej w 1945 r. na terenie Oświęcimia, zawyżona liczba 4 mln ofiar obozu. Ukrywano fakt, że znakomitą większość pomordowanych stanowili Żydzi. Liczba ta widniała również do lat 90. na odsłoniętym w 1967 r. pomniku w Brzezince. Ponadto polskie władze komunistyczne często manipulowały pamięcią Oświęcimia dla własnych celów politycznych.

Do najostrzejszego sporu wokół Oświęcimia doszło w latach 1998-1999, kiedy to grupa polskich nacjonalistów zajęła przylegający do muzeum teren żwirowiska i ustawiła tam las krzyży. Uczyniono tak w „obronie” stojącego tam wielkiego krzyża, który miał zostać przeniesiony na skutek protestów żydowskich. Ostatecznie w wyniku interwencji władz krzyże zostały usunięte, jednak największy z nich pozostał. Ten i podobne spory wywoływane są często niewiedzą i brakiem zrozumienia po obu stronach konfliktu.

Obecne miejsce pamięci składa się z dwóch części, obozu macierzystego Auschwitz I oraz oddalonego o trzy kilometry Birkenau. Między obiema częściami kursuje specjalny autobus. W Auschwitz I ocalały niemal wszystkie zabudowania obozowe. Na terenie Birkenau zachowała się część baraków, brama wjazdowa, ogrodzenie, rampa kolejowa oraz ruiny wysadzonych przez SS podczas ewakuacji obozu krematoriów i komór gazowych. U wylotu rampy kolejowej, między ruinami krematoriów II i III stoi, odsłonięty w 1967 r., Międzynarodowy Pomnik Ofiar Oświęcimia. Na terenie Auschwitz I oraz Birkenau porozmieszczane są tablice informujące o historii i znaczeniu poszczególnych części obozu [napisy w języku polskim, angielskim oraz hebrajskim].

W muzeum pokazywane są również liczne wystawy. Znajdująca się na terenie Auschwitz I główna ekspozycja muzealna, pochodzi w większej części jeszcze z lat 50. Istotny jej element stanowią, znalezione po wyzwoleniu obozu, rzeczy pozostałe po zamordowanych. Prócz tego na terenie obozu macierzystego pokazywane są ekspozycje narodowe, za których urządzenie odpowiadają rządy poszczególnych państw. W znajdującym się przy głównym wejściu do muzeum kinie wyświetlane są filmy poświęcone historii obozu. Na terenie Birkenau kilka lat temu udostępniono zwiedzającym budynek tzw. sauny, w którym dokonywano rejestracji i dezynfekcji nowo przybyłych więźniów. W jednej z sal pokazywane są zdjęcia przywiezione przez Żydów deportowanych do Auschwitz. Autorzy wystawy starali się odtworzyć losy ludzi uwiecznionych na fotografiach.

Od 2013 r. na terenie byłego obozu Auschwitz II - Birkenau zwiedzać można trzy drewniane baraki na odcinku B II a, które poddane zostały konserwacji w ramach projektu „Konserwacja pięciu drewnianych baraków dawnego KL Auschwitz II–Birkenau”, finansowanego ze środków UE.

Osobom udającym się do Oświęcimia warto również polecić odwiedzenie Centrum Żydowskiego, mieszczącego się w dawnej Synagodze Chewra Lomdei Misznajot [pl. Ks. Jana Skarbka 5, 32-600 Oświęcim, tel. +48 33 844 70 02, e-mail: info@ajcf.pl, www.ajcf.pl]. W Centrum można obejrzeć ciekawą wystawę poświęconą historii Żydów oświęcimskich oraz wysłuchać relacji świadków. Ponadto Centrum Żydowskie oferuje spacer po miasteczku z przewodnikiem.

Co roku w Dzień Pamięci Holocaustu [JomHaSzoa], przypadający na kwiecień-maj, w Oświęcimiu organizowane są „marsze żywych”, mające upamiętniać ofiary zagłady. Uczestnikami marszów są Izraelczycy, Polacy oraz przybysze z innych krajów świata, przede wszystkim młodzi ludzie.

Zofia Wóycicka

Informacje praktyczne

Auschwitz-Birkenau – Miejsce Pamięci i Muzeum

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau

Dojazd: Do Oświęcimia najlepiej dojechać pociągiem z Krakowa lub Katowic (rozkłady dostępne na www.pkp.pl). Między Krakowem a Oświęcimiem kursują również busiki wyjeżdżające z parkingu w pobliżu dworca Kraków Główny. Z dworca kolejowego w Oświęcimiu do muzeum dojechać można autobusem miejskim lub taksówką. W Oświęcimiu jest kilka miejsc, w których można zatrzymać się nawet większą grupą. Polecić można m. in: Centrum Dialogu i Modlitwy (ul. M. Kolbego 1, 32-602 Oświęcim, tel. +48 33 843 10 00, reception@cdim.pl, <http://cdim.pl/pl>) oraz Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży (ul. Legionów 11, 32-600 Oświęcim, tel. +48 33 843 21 07, mdsm@mdsm.pl, www.mdsm.pl).

ul. Więźniów Oświęcimia 20, 32-603 Oświęcim-Brzezinka

+48 33 844 - 8100, - 8099, - 8000

+48 33 843 2227

<http://www.auschwitz.org.pl/>

muzeum@auschwitz.org.pl

Czynne: codziennie 8:00 - 14:00 grudzień 8:00 - 15:00 styczeń, listopad 8:00 - 16:00 luty 8:00 - 17:00 marzec, październik 8:00 - 18:00 kwiecień, maj, wrzesień 8:00 - 19:00 czerwiec, lipiec, sierpień visit.auschwitz.org - system rezerwacji online

Wstęp: bezpłatny; przewodnik (m.in. w języku polskim, niemieckim oraz angielskim) obowiązkowy dla grup.